

هو العليم

لزوم معرفت به تکالیف و عمل بر اساس آن

شرح دعای ابو حمزه ثمالی - سال ۱۴۲۶ هجری قمری - جلسه ۳

بیانات

آیة الله حاج سید محمد محسن حسینی طهرانی

قدس الله سره

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
و صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَ نَبِيِّنَا أَبِي الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ
وَ عَلَى آلِهِ الطَّاهِرِينَ وَ اللَّعْنَةَ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ

**مَعْرِفَتِي يَا مَوْلَايَ دَلِيلِي وَعَلَيْكَ وَ حُبِّي لَكَ شَفِيعِي إِلَيْكَ وَ أَنَا وَاثِقٌ مِنْ دَلِيلِي بِدَلَالَتِكَ وَ سَاكِنٌ
مِنْ شَفِيعِي إِلَى شَفَاعَتِكَ^۱**

شناخت من، ای مولای من، دلیل من به سوی توست، بر توست و حُب من به تو شفیع من به سوی توست.

تأثیر معرفت بر انسان

در شب گذشته خدمت رفقا عرض شد که معرفت برای انسان التزام می آورد. کسی که معرفت دارد نمی تواند خود را از التزام بیرون بیاورد. این جمع بین متنافیین است. تا وقتی انسان شناخت نداشته باشد یک تکلیف دارد و اگر شناخت داشت تکلیف او فرق می کند. بعضی ها می گویند: حُب ما از اول شناخت پیدا نمی کنیم تا کارمان مشکل نشود! مگر این طور نیست [که معرفت التزام می آورد]، حُب از اول به دنبال مطلب نمی رویم، از اول به دنبال فهم نمی رویم [تا التزامی هم نباشد]. دیده اید مردم می گویند: آقا برای چه مسئله را می پرسی؟! تا نمی دانی کسی با تو کاری ندارد، وقتی می پرسی کار تو مشکل می شود! مردم [اینطور] می گویند دیگر. تا حکم را نمی دانی کسی با تو کاری ندارد، وقتی که بدانی مطلب مشکل می شود، باید دیگر به آن عمل کنی! ولی مسئله، این طور نیست! آن در جای خودش و این در جای خودش.

تسامح شارع مقدس در برخی از موضوعات

در شناخت موضوعات و ترتب احکام بر موضوعات، در مواردی انسان احساس می کند که شارع مقدس سهل و آسان گرفته است. خیلی مته به خشخاش نگذاشته است. [مثلاً] اگر به این حکم پی بردی باید این کار را انجام بدهی، اگر به این موضوع پی بردی باید این کار را انجام بدهی؛ اگر متوجه شدی اینجا نجس است باید آب بکشی؛ اما شارع نگفته است برو بگرد بین این نجس است یا طاهر است؟ این حرف را نزده است.

^۱ دعای ابو حمزه ثمالی

اگر احساس کردی که اینجا شبهه‌ناک است باید امساک کنی! اما شارع نگفته است منزل هر کسی می‌روی از او بپرسی: آقا خمس خودت را می‌دهی یا نمی‌دهی؟! آقا اموالی که به دست می‌آوری ربوی هست یا نه؟! آقا این پولی که امروز به دست آوردی جیب مردم را زدی یا اینکه از مال حلال به دست آوردی؟! نه! این را از ما نخواستند. این را از ما نخواستند.

بله، [اگر] انسان احتمال شبهه را بدهد - آن هم احتمال عقلایی نه احتمال صرفاً در عالم تخیل و در عالم اعتبار - به آن احتمال عقلایی، تکلیف متناسب با خودش تعلق می‌گیرد.

موارد اجرای اصول عملیه

ما دو [نوع] احتمال داریم. در اصول [فقه] به هر احتمالی ترتیب اثر داده نمی‌شود. شارع مقدّس بر احتمالات غیر متعارف که عرف بر آن احتمالات اثر را مترتب کند، وضع اصول علمیه کرده است؛ اما بر آن احتمالاتی که عقل در باب احتمال تا به مرتبه یقین نرسیده است - ولو به نحو وهن - به آنها ترتیب اثر نمی‌دهد، شارع به آنها ترتیب اثر نمی‌دهد. اصلاً آنها را به حساب نمی‌آورد. تا اینکه حالا بخواهد بر آنها اصل جاری بکند.

الآن این لیوان آبی که در جلوی من هست، این لیوان طاهر است. مشخص است [که] طاهر است. آب در آن هم طاهر است. مشخص است آمدند از لوله‌ها این ظرف را از آب لوله آب پر کردند و بعد هم این [لیوان] در اینجا آمده است. سیر این ظرف آبی که در مقابل ما هست به این کیفیت است. من هم بدون اینکه اصلاً نسبت به این قضیه توجه کنم الآن در حضور شما - با اجازه - چون تشنه‌ام هست، بدون اجراء اصل عملی و اصل طهارت، یک قدری از این آب‌ها میل می‌کنم. در موقعی که من الآن این آب را می‌خورم هیچ [به این] فکر می‌کنم [که] احتمال عقلایی دارد این نجس باشد و چون این احتمال وجود دارد به مقتضای اصل عملی که اصل طهارت است باید حکم به طهارت بشود؟! اصلاً آب خوردن یادم می‌رود [اگر] بخواهم فکر این مسائل [باشم].

می‌گویند یک بنده خدایی با یک مخدره مکرمه مجلله‌ای ازدواج کرده بود. شب اول شد. طلبه‌ایی بود یک مقداری اصول عقاید و شرح باب حادی عشر خوانده بود. در شرح باب حادی عشر از این مطالب آمده است ولی نه به درد اینجا، به درد جای دیگر [می‌خورد]. خلاصه گفت ببینیم این اهل بیت ما از نظر عقائد، عقائدش درست است؟! خلاصه توحیدش، نبوتش، معادش، این [همسری] که ما گرفتیم بالأخره چه جور است؟

خلاصه، هنوز نیامده و ندیده، گفت: شما اثبات صانع را با ادله عقلیه و نقلیه بفرمایید.

[عروس] گفت: چه می‌فرمایید؟

گفت: عرض کردم اثبات صانع را با ادلّه عقلیه و نقلیه بفرمایید!

[عروس] گفت: صانع به چه کسی می گویند؟

گفت: عجب! عجب! من خیال کردم شما مسلمانید! صانع، صانع اول، باری تعالی چطور شما او را با

ادلّه عقلیه اثبات می کنید؟ شما که نماز [می خوانید]؟

[عروس] گفت: والله ما خیال کردیم امشب شب اول عروسی مان است، نمی دانستیم شب اول قبر و

سوال نکیر و منکرمان است!

آخر هر چیزی [جایی دارد]. اگر این [مورد] را بخواهید اصل جاری بکنید [مثلاً] اصالت طهارت و جلیّت و إباحه، اصلاً تشنگی را فراموش می کنید. اصلاً تا به حال هیچ وقت شده است کسی این لیوان آب را بخورد و این مطالب را در نظر داشته باشد؟! نه! آقا این آب را برمی داریم می خوریم می گذاریم سر جایش دیگر، این حرف ها نداریم!

شارع این اصل طهارت را برای این احتمالات غیر متعارف اصلاً جعل نکرده است! اصلاً در اینجا جعل نکرده است. اصلاً در اینجا اصل جاری نیست! اگر کسی بخواهد اصل جاری کند دیوانه است، مخبل^۱ است! اجرای اصول عملیه برای مواردی است که احتمال نجاست، احتمال عُقلایی است. مثلاً فرض کنید که قطعاً می دانید بچه ای در اینجا هست و در این بچه هم فرض بکنید که - من باب مثال - احساس رطوبت و اینها می کنید. خُب بچه ای که احساس رطوبت دارد خُب دستش، سرش، صورتش، اینها همچین مشخص نیست که خلاصه [این رطوبت از کجا آمده است]، این آمد و اتفاقاً در این آب دست زد؛ احتمال عُقلایی اینجا پیدا می شود که آیا این رطوبتی که الان خودتان دارید مشاهده می کنید و این بچه با او تماس دارد، آیا این رطوبت سرایت کرده است یا نه؟ اینجا اصل طهارت می آید. نه در آن احتمال اول.

معنای استخاره و جایگاه آن

بعضی ها بودند [برای هر چیزی پیش مرحوم آقا می آمدند]. مرحوم آقا می فرمودند که: «آقا جان استخاره برای امور مهمّ است. آن هم دأب و دیدن بزرگان و اهل توحید بر عدم استخاره است. راه برای این مطلب همان چیزی است که نقل کردند: انسان دو رکعت نماز استخاره بخواند و بعد از نماز صد مرتبه سر به سجده بگوید **استخیر الله برحمته** و امر خود را واقعاً و قلباً به خدا تفویض کند، این می شود استخاره.» این معنا، معنای استخاره است. استخاره یعنی طلب خیر، نه طلب منفعت. [طلب] آنچه که خدا برای انسان از خیر می خواهد. چون خدا گاهی اوقات خیر انسان را در منفعت نمی خواهد.

^۱ دیوانه

استخاره امام صادق علیه السلام

نمی دانم خدمت رفقا عرض کردم یا نه؟ به نظرم در یکی از جلسات عنوان عرض کردم - این طوری که الان در ذهنم هست - که یک نفر آمد پیش امام صادق علیه السلام گفت: می خواهم به سفری بروم استخاره کنید که بروم یا نروم؟

حضرت استخاره کردند؛ حالا به چه کیفیت در روایت نیست. ولی حضرت فرمودند: «نه! این سفر برای شما خوب نیست.»

آن شخص رفت در سفر و اتفاقاً تجارت کرد و بضاعتی با خودش برده بود و به دو برابر قیمت اصلی بضاعتش را فروخت، با مال بسیار به وطن برگشت. پیش امام صادق آمد [و گفت:] آقا شما که گفتید استخاره بد آمد، این همه هم استفاده کردیم، اصلاً صد در صد ما منفعت کردیم و آمدیم.

حضرت فرمودند: «یادت می آید در فلان روز که در بین راه برف آمده بود و تو مجبور شدی برای اینکه به قافله برسی زود آمدی از خواب بلند شدی دیدی دارد آفتاب [طلوع می کند] و تو نمی توانی نمازت را بخوانی [و برای این] که به قافله برسی نمازت قضا شد؟ این بد آمدن استخاره برای آن روزت بوده است.»

مگر استخاره فقط برای منفعت است؟! یک نماز از تو قضا شد، این سفر تو باطل شد. حالا برو صد برابر استفاده بیاور، پول ها را روی هم بریز. پول برای تو خیر بوده یا آنچه که در نفس تو قرار گرفته است و الان با توست برای تو خیر است؟! این پول که [از تو] جداست، دو متر با هم فاصله دارید. حالا تا سقف هم رسیده است خُب بالأخره با هم فاصله دارید. می گویند: نه [از ما جدا نیست]! دو نفر می آیند چاقو را در می آورند، اسلحه را در می آورند می گویند: آقا ما همه اینها را می خواهیم ببریم! خُب حالا [اگر می توانید] آن را نگه دارید. هیچ، همه را بر می دارند می برند. مگر نمی برند؟! پس این دزدی هایی که می شود چیست؟ می آیند تهدید می کنند، آقا هر چه در جیب داری بده، هر چه در مغازات است بده، هر چه را می خواهی چه کار بکنی بده! پس معلوم است اینها برای انسان خیر نیست!

معنای حقیقی خیر و شر

خیر چیست؟ آن چیزی است که با انسان است و شرّ آن چیزی است که با انسان است و با ما معیت دارد و همین جا که نشستیم معیت دارد، بیرون هم برویم معیت دارد و با ما اتحاد دارد، همان که پیغمبر فرمودند:

تَخَيَّرَ خَلِيطًا مِنْ فِعَالِكِ إِنَّمَا * * قَرِينِ الْفَتَى فِي الْقَبْرِ مَا كَانَ يَفْعَلُ^۱

حضرت فرمودند: خیر و شرّ عبارت است [از] آن ملکات و صفات و کارهایی که انجام دادی و او با تو

^۱. الأملی (للصدوق)، ص ۳.

هست و دست از سر تو بر نمی‌دارد.

این را می‌گویند خیر و شر! [اگر] عمل خیر بوده موقعیت تو در خیر است [و اگر] عمل بد بوده موقعیت تو در شر است و الا پول به دست بیاوری، نه! خیر نیست [زیرا] فردا دزد می‌آید می‌زند، فردا می‌آید می‌زند! ما یک وقتی یک جایی رفته بودیم با یکی دو تا از رفقا و دوستان، در موقع برگشت یکی از اینها یک مبلغی پول از همین پول‌های ارز و اینها داشت. گفتند: که اگر این می‌خواهد برود [سوار هواپیما بشود] حالا [پول‌ها را] کجا بگذارد؟ چطور [پول‌ها را جابجا کند]؟ ممکن است از او بگیرند، ممکن است برای او ایراد ایجاد بشود. یکی در آنجا بود گفت: آقا، این را در چمدان بگذارید. وقتی که این چمدان می‌رود کسی نگاه نمی‌کند. مبلغ قابل توجهی هم بود. این را در چمدان گذاشته بود. وقتی به مقصد رسیدیم، دیدیم درب چمدان باز است! رنگش پرید! عجب! [چمدان] قفل هم داشت. قفل را باز کرده بودند، قشنگ آن درب زیری را [هم باز کرده بودند]. حالا لابد با این وسایل امروزی که قابل [رؤیت می‌کند داخل چمدان را] دیده بودند. درب [چمدان] باز [بود] و تمام [مبلغ] تا آن یک شاهی آخر را برداشته بودند. بقیه کاغذها را قشنگ سر جایش گذاشته بودند. آن چیزی که به درد ما می‌خورد برداشتیم، برای ما خیر است و برای شما خیر نبود، ما برداشتیم. آن کاغذها و این چیزهایی که برای ما خیر نیست و برای شما خیر است آنها را ما برای شما باقی گذاشتیم، خُب این هم از این.

حالا تو رفتی دو برابر کسب کردی و آمدی، چه کار کردی؟! به امام صادق می‌گویی ما رفتیم این قدر هم تجارت کردیم پس چرا استخاره بد درآمد؟! خُب بفرما دیگر! قشنگ و خوب! پس چرا استخاره بد درآمد؟! پیغمبر فرمودند: «خیر آن است که با انسان باشد، شر آن است که با انسان باشد.» آن چیزهایی که مربوط به انسان نیست، آن برای انسان خیر نیست، شر هم نیست. پس باید به فکر این باشیم که چه چیزی را برای خود بپسندیم و چه چیزی را برای خود نپسندیم؟! تفاوت قائل بشویم بین خیرها و شرهای عرفی و بین خیرها و شرهای حقیقی! امتیاز قائل باشیم بین خیرهای اعتباری و بین خیر واقعی! فرق بگذاریم، زرنگ باشیم.

شارع آمده است برای این موضوعات برای این موارد - اگر احتمال، احتمال عقلایی باشد - اصول جعل کرده است. اگر احتمال، احتمال عقلایی نباشد، نه، اصلاً نیاز به اصول ندارد. اجرای اصل هم در آن فایده‌ای ندارد؛ یعنی اصلاً جایی ندارد. حالا در بعضی موارد مثل مسئله طهارات و مسئله نجاسات یا مسئله شبهه و امثال ذلک شارع می‌گوید: نه! [اگر] موضوع را هم نمی‌دانی، نمی‌دانی! فکرت را نیاور، فکرت را در طهارت و نجاست نیاور، فکرت را در شبهه نیاور. آوردن فکر در طهارت و نجاست انسان را از رسیدن به مغز و به حقیقت باز می‌دارد.

کفایت حدود عرفی در تکالیف و پرهیز از وسواس

آن شخصی که نماز می خواند و در نماز ذهنش به این مسئله متوجه است که الحمدلله لباسی است طاهر و با این لباس نماز می خوانم، آن فکر و نظر بر خدا نیست، بر لباس است! آن کسی که به دنبال رعایت این گونه از امور است که چه چیزی را [استفاده کند] که حلال باشد [این فرد از رسیدن به مغز و به حقیقت باز می ماند. البته] نه اینکه انسان به دنبال حرام و حلال [نباشد]، نه! [بلکه] انسان باید نسبت به تحصیل آن [فقط] حدود عرفی را رعایت کند، وسواس اضافی، دقت اضافی و تأمل اضافی و دغدغه خاطر اضافی در شرع نیامده [است]. انسان باید کار خودش را انجام بدهد [و] فکر و نظر خودش را بر حقیقت مطلب و حقیقت مسئله منعطف بکند [و] در عین حال از نظر ظاهر هم اهمال نکند.

تفاوت میان سهولت در شریعت و بی اعتنائی

اهمال در اینجا به معنای لاپرواہی است نه به معنای عدم رعایت! یعنی یک وقتی انسان نسبت به قضیه لاپرواہی است، اصلاً می گوید ما طهارت و نجاستی نداریم، اصلاً این احکام بی خود است، این همان لاپرواہی است. یک وقتی نه، اهتمام نسبت به مطلب برای او مهم نیست، نه اینکه توجه [ندارد]! [بلکه] توجه دارد. اهتمام یعنی فهمش را بگذارد، دقتش را بگذارد، وسوسه بگذارد، دائماً دنبال برود، از این تحقیق کند، از آن تحقیق بکند، [این کارها] او را از رسیدن به مقصود باز می دارد. کاروان می رود و او در خواب می ماند و به دنبال این وسیله و به دنبال مقدمه می گردد و ذی المقدمه از او فوت می شود و بین این دو مطلب باید فرق گذاشت. بنابراین مواردی که می گویند سؤال نکن، در این موارد است. در مواردی که انسان می داند بنای شرع بر تسامح است، بنای شرع بر تسهیل است و بنای شرع بر گذر است نه بر توقف! مثل طهارات و مثل نجاسات و مثل دغدغه خاطر در مال و امثال ذلک؛ نسبت به این مسائل انسان نباید آن دقت و وسواس را داشته باشد.

عدم تسامح شارع در برخی موضوعات

اما نسبت به بعضی از مسائل نه! در اعراض، در نفوس، در عرض و آبروی مؤمن، در مسائلی که مربوط به اموال هست، در مسائلی که مربوط به آبروی مومن هست، عرض مؤمن است، در مسائلی که مربوط به حقوق انسان است، در مسائلی که مربوط به قصاص و دیات هست، در این گونه مسائل انسان باید سؤال کند و انسان باید بداند؛ انسان باید نسبت به معاملات بداند که این معامله باطل است یا صحیح است؟! نسبت به اموری که مربوط به آبروی مؤمن است باید سؤال کند! یک چیزی که از یک شخصی می شنود، فوری که نباید ترتیب اثر بدهد و بگوید: فلانی یک همچین حرفی زده است! [با آنکه] هنوز احتمال ندارد [که این کار را انجام داده باشد] بگوید: فلانی یک همچین کاری کرده است و بعد هم بلند شود برود به بقیه بگوید؛ [بگوید]: آقا این [شخص] این کار را کرد، آبروی مؤمن را ببرد! این طور که نمی شود! آنچه را که مربوط به عرض مؤمن است، خیلی مسئله، مسئله مهمی است. خلاصه خدا از این قضایا نمی گذرد. اینجا حتماً باید

سؤال کرد؛ حتماً باید به موضوع پی برد؛ حتماً باید آنقدر تحقیق کرد تا اینکه برای انسان یقین حاصل بشود که آیا این مطلب گفته شده است یا نگفته شده است؟! غرض از این قضیه چه بوده است؟! آیا آنچه را که او تشخیص می‌داده همان بوده [است؟!]. آیا نظر خلاف پشت این قضیه بوده است یا ممکن است نظر حُسن باشد ولی تشخیص خلاف باشد؟! همین طوری آدم بیاید و روی یک مطلبی مانور بدهد و جولان بدهد بدون اینکه نسبت به او تحقیق کرده باشد [درست نیست]. اینها همه از آن چیزهایی است که از انسان سؤال می‌کنند! اینها را باید انسان سؤال کند تا کاملاً به موضوع پی ببرد.

لزوم حسن ظن نسبت به مومنین

پیغمبر اکرم فرمودند: **ضَعْ أَمْرَ أَخِيكَ عَلَى أَحْسَنِهٖ حَتَّى يَأْتِيكَ مَا يَغْلِبُكَ مِنْهٗ**.^۱ کار برادرت را همیشه

بر محمل صحیح حمل کن

که این کاری که کرده است به خاطر یک رعایتی بوده است، به خاطر یک جهت حُسنی بوده که این کار را انجام داده است. [اگر] حرفی زده، اقدامی کرده، مطلبی گفته، کاری انجام داده است، فوراً نگو ای آقا! این هم که این طوری در آمد، ای آقا! پس این چه شد؟! و بعد هم بر اساس این ای آقا [گفتن‌ها] خودت بروی صد تا ای آقا هم خودت به قضیه اضافه کنی. [فورا نگو: نه! بیخود کرده این کار را کرده است! من می‌روم فلان می‌کنم، خیال کرده است! یک حسابی از او برسم که دیگر از این کارها نکند! نه آقا جان، باید تأمل کرد، صبر کرد، زود ناراحت نشد، زود جوش نیاورد، مگر ما سماوریم که بزیم به برق جوش بیاوریم؟! سماور را به برق می‌زنند بعد از یک مدتی جوش می‌آید ولی انسان این طور نیست؛ انسان می‌تواند تأمل کند، فکر کند، آرام باشد.

راهکار اساسی برای مقابله با سوءظن در نفس

اول چیزی که انسان باید در اینگونه موارد در نظر بیاورد این باشد که از اول این مطلب را نشنیده است! تا یک همچین چیزی شنید فوراً اول کاری که می‌کنیم چیست؟! بیاییم به نفسمان یک رو دست بزیم. رو دست این است که [بگوییم] اصلاً یک همچین مطلبی نبوده [و] به گوش نرسیده است. تا یک همچین حالی در ما پیدا شد یک دفعه می‌بینیم نفس ما آرام شد. نفس ما آرام شد! این را می‌گویند رو دست زدن. البته یک راه‌های دیگری هم دارد. این دیگر راه عامیانه و دیگر کمترین چیز است که هر کسی بلد است، هر کسی می‌تواند.

تا به حال این را شنیده بود؟ نشنیده بود دیگر. الآن فرض کنیم که در ساعت نه و بیست و پنج دقیقه،

^۱ . الکافی، ج ۲، ص ۳۶۲.

شب چهارشنبه یا پنج‌شنبه؟ پنج‌شنبه [هستیم] یک نفر می‌آید می‌گوید: آقا در فلان مجلس بودیم فلانی راجع به شما یک همچین حرفی زد.

[اگر بگوییم:] راجع به من [حرف] زد؟ من یک همچین کاری کردم؟ یک دفعه می‌بینی عین سماور [جوش می‌آوریم]! سماور [هم] پنج دقیقه طول می‌کشد تا جوش بیاید [ولی] این هنوز یک ثانیه نشده جوش آوردیم. یک دفعه انسان می‌خواهد منفجر بشود. آقا صبر کن!

اول کاری که انسان می‌کند، تا یک همچین چیزی می‌شنود، می‌گوید: خُب من که تا حالا نشنیدم، فرض می‌کنم یک همچین چیزی نبوده است! می‌گوید: نه! شاید یک همچین مسأله‌ای نبوده است!

[اگر آن شخص بگوید:] آقا من خودم شنیدم!

[انسان می‌گوید:] نه! شاید نبوده است.

یک دفعه می‌بینی نفس آرام [می‌شود]، این به درد ما می‌خورد. این به درد ما می‌خورد در این وهله و در وهله‌های بعد. این، انسان را بالا می‌برد. این، انسان را رشد می‌دهد.

ضرر سوءظن و تحقیق درباره کلام دیگران

اما اگر انسان این حالت را نداشته باشد، از وقتی که این را می‌شنود - بر فرض هم برود تحقیق [کند] - تا وقتی که دارد تحقیق می‌کند از کیسه‌اش رفته است. نماز خوانده است - رفقا [صریح] دارم به شما می‌گویم - [ولی] تمام نمازها می‌رود پی کارش! [دقیقا] مثل یک کیسه که پنج کیلو برنج خریدید، دارید می‌روید خانه، یکی می‌آید از زیر آن یک سوراخ می‌کند [ولی شما] متوجه نیستید، به خانه که می‌رسید می‌بینید عجب، این پنج کیلو که هیچ الآن دو سیر است. [می‌گوئید:] دستم چه سبک شد! نگاه می‌کنید می‌بینید [در کیسه] هیچی نیست، هیچی! برمی‌گردید عقب برنج‌ها را جمع کنید، می‌بینید مورچه‌ها همه برنج‌ها را در لانه‌هایشان بردند. روزی آنها بوده است. این هم این طوری!

این دو روز و سه روز و یک هفته‌ایی که می‌گذرد تا شما تحقیق کنید، نمازهایتان رفت، نماز شب‌هایتان رفت، قرآن‌های ماه رمضان‌تان رفت، ذکر‌تان رفت، همه‌اش می‌رود، برای شما چه می‌ماند؟ صفر! حالا صاف شدید، صاف! دوباره باید شروع کنید.

دوباره با یک خبر دیگر، دوباره صاف می‌شویم. هرچه در می‌آوریم، همه می‌رود! دوباره با یک خبر دیگر صاف می‌شویم یک دفعه هم جناب عزرائیل می‌آید می‌گوید که آقا همه [را] تا حالا صاف کردید! دیگر ماندن در این دنیا فایده ندارد، دائماً کار می‌کردید و دوباره صاف می‌شد، حالا دیگر پاشو برو آن طرف! این که نشد کار. انسان دائماً زحمت بکشد بعد یکدفعه همه را صاف کند. خدا رحمتش کند، معجزه کرده است واقعاً مولانا:

جان همه روز از لگدکوب خیال *** و ز زیان و سود و ز خوف زوال

نی صفا می ماندش، نی لطف و فر *** نی به سوی آسمان راه سفر^۱

عذاب پرورش بغض مؤمن در دل

لگدکوب خیال این است [که وقتی می گویند:] آقا فلانی راجع به شما این را گفت [انسان می گوید:]
ای بر پدرش، ای بر مادرش، ای بر زن و بچه اش، ای بر فامیلش، ای بر کارش، ای بر کسبش.
در حالی که اصلاً یک همچین چیزی صحت نداشته و انسان بغض یک مؤمن را بدون هیچ وجهی دائماً
در دل می پروراند و این بالاترین عذاب و بالاترین نعمتی است که برای انسان در این دنیا حاصل می شود و همه
سرمایه های انسان را بر باد می دهد. همه را بر باد می دهد.

وقتی که برای انسان یک همچین حالی پیدا شد، آن وقت یک ساعت بعد فکر کنید به خودتان با یک
ساعت قبل ببینید چقدر تفاوت کردید؟! امتحان کنید ببینید چقدر فرق کردید؟! حالتان چقدر فرق کرده است؟
!آرامشتان چقدر فرق کرده است؟! آن سکونت و اطمینان تان چقدر تغییر پیدا کرده است؟! آن آرامشی که با آن
می نشستید شعر می خواندید، نماز می خواندید، شعر حافظ می خواندید، قرآن می خواندید، دعا می خواندید.
آن آرامشتان [چه شد؟!]الآن قرآن را باز کنید بخوانید ببینید چه حالی دارید؟! مگر می توانید بخوانید؟! مگر
زبانان کار می کند؟ انگار یکی [زبانان را] نگه داشته است به زور می خواهید یک آیه قرآن بخوانید! چه شد؟!
این همان [عذاب] است. همه اثرات رفت [و] شرش برای ما ماند؛ شر این قضیه الآن گریبان ما را گرفته است؛
دیگر این قرآن، قرآن یک ساعت قبل نیست. دیگر این شعر، شعر یک ساعت قبل [نیست]، حالا تا دوباره
کم کم، کم کم بیفتد روی غلتک کار دارد! دوباره یک خبر دیگر می آید! پس آقا جان بیا از اول این گوش را
بکن!

ز دست دیده و دل هر دو فریاد *** که هر چه دیده بیند دل کند یاد

بسازم خجری نیشش ز فولاد *** ز نم بر دیده تا دل گردد آزاد^۲

بابا طاهر - علیه الرحمة - این طور مسئله را حل کرده است می گوید: آقا حالا که یک ارتباط بین این ظاهر
و باطن هست چه باید کرد؟! از دست این مردم هم که نمی شود خلاص شد. امروز می آیند برای آدم یک چیزی
می گویند، فردا می آیند برای آدم یک چیزی می گویند. از اول بگو آقا نمی خواهد بگویی. [بگو:] مگر شما
نمی خواهی بگویی فلانی راجع من حرف زده است؟! خُب از اول نمی خواهم بشنوم. [اگر گفتند:] آقا راجع
به شما گفته است، صلاح شما [را می خواهم].

[بگو:] بنده این صلاح را نمی خواهم. آسمان به زمین می آید؟! حالا بنده این را نشنوم زلزله می شود؟!]

^۱ مثنوی معنوی، دفتر اول

^۲ رباعیات باباطاهر

نه آقا! قشنگ ماه و خورشید و ستارگان همه بر چرخ دوار می گردند و هیچ طوری هم نمی شود! این وسط من بدبختم که پدرم در می آید. از اول نشنوم [بهتر است].

حالا آمد و آن طرف شیطنت کرد و این را گفت! حالا که گفت، یکدفعه چرا زیر و رو می شوی جان من؟! فرض کن نگفته است. [فرض کن] نه اصلاً یک همچین حرفی نیست! [بگو:] حالا باید خودم بروم سر فرصت ببینم. آن سر فرصت هم نه یک ساعت دیگر [بلکه] اصلاً ولش کنید، بگذارید یک هفته بگذرد، دو هفته بگذرد سه هفته بگذرد، یک ماه بگذرد. وقتی مسئله برایتان بود و نبود و گفت و نبوده یکی شد آن موقع بروید بگویید: راستی یک همچین مسئله ای بوده است که به ما مربوط می شود، یک همچین قضیه ای بوده است؛ آن هم برای رفع سوء تفاهم که خُب گاهی اوقات لازم است. نه اینکه همان آن گوشی تلفن را برداری شرق و غرب عالم را به هم دیگر وصل کنی برای اینکه به دست بیاوری [چه گفته است]! درست شد؟! بزرگان این طور فرمودند. مگر آدم نمی خواهد کار کند؟! مگر نمی خواهد از نقص به کمال برسد؟! از نقص به کمال رسیدن که راهش این نیست؛ این نیست! هر چیزی راه دارد.

اتحاد کلام اولیای الهی و با کلمات اهل بیت

همین حرف هایی که اولیاء زدند این حرف ها را معصومین زدند؛ این حرف ها را پیغمبر زده است. به خدا قسم پیغمبر زده، به خدا قسم امیرالمؤمنین زده است، به خدا قسم امام حسن زده است، به خدا قسم ائمه این حرف ها را زده اند، از پیش خودشان که در نیاوردند.

پیغمبر که می فرماید: **ضَعْ أَمْرَ أَحَبِّكَ عَلَى أَحْسَنِهِ.** پیغمبر [با این کلام] فکر سلوک ما را می کند نه فکر ظاهر اسلام ما را، فکر سلوک ما را می کند، فکر راه ما را می کند.

حتی یأتیک ما یغلبک منه تا اینکه بعداً یک مسائلی برای شما روشن شود که مطلب را برگرداند، [آن وقت] بگویید که نه، دیگر اینجا، جای حمل بر صحت نیست. یعنی آنقدر قرائن و شواهد زیاد شود و خود شما از شخص او پرسید نه غیباً فلانی گفته است، او این طور گفته. شاید حرفی که به فلانی زده است نظر داشته زده است. یک چیزی دیده است. آخر آقا این همه که ما تجربه کردیم، باز هم هنوز درست نشدیم! آدم یک دفعه تجربه می کند، می فهمد دیگر! ما هزار دفعه تجربه کردیم [و] فهمیدیم حرف عوضی در آمده است، باز دفعه هزار و یکم همان هستیم. این که نشد!

خُب یک تغییری احساس کنیم؛ هزار و یکمی را اقلأً یک جور دیگر حمل کنیم؛ یک خرده یک محمل احتمالی برای آن بگذارید. دیگر به آن حرف اول [عمل نکنیم]. بعد چهل سال، پنجاه سال پس با ده سالگی مان چه فرقی کرده ایم؟! با بیست سالگی مان چه فرقی کرده ایم؟! یعنی فقط سنمان گذشت؟!

حتی یأتیک [یعنی] مسائلی برای شما بیاید [که] یقین [آور باشد] مثل این چراغ! برای خود بنده واضح

است، برای خود بنده تجربه شده است، خودم شخصاً مطالبی را شنیدم که قطعاً حمل بر مواضع سوء کردم بعد وقتی که از طرف توضیح شنیدم صد و هشتاد درجه نظرم برگشت. دیدم چه به ما گفتند و این چه گفته [بوده است]! این چه نظری داشته است، [ولی] او چه برداشتی کرده است؟! برای خود بنده پیدا شده است. برای همه مان هم طبعاً همین طور است دیگر.

وَ لَا تَظَنَّ بِكَلِمَةٍ خَرَجَتْ مِنْ أُخِيكَ سُوءٌ مَادُمْتَ وَ أَنْتَ تَجِدُهَا فِي الْخَيْرِ مَحْمُولًا

هیچ وقت گمان بد به کلمه‌ایی که از برادرت صادر شده است مبر تا مادامی که می‌توانی **حتی تَجَعَلَ لَهُ سَبِيلًا** تا اینکه یک راهی را می‌توانی برای این کلمه بیابی و یک محملی می‌توانی برای او پیدا بکنی. این کار را انجام نده [تازمانی که یک محمل می‌توانی پیدا بکنی].

علت تفاوت در قضاوت‌ها

خیلی عجیب است، خیلی عجیب است! انسان می‌تواند این را مقایسه کند در آن قضاوت‌هایی که گاهی اوقات برای او پیش می‌آید بین افرادی که منتسب به او هستند و [با هم] رفیقند و بین افرادی که منتسب به او نیستند و رفیق نیستند؛ می‌بینید کیفیت قضاوتش نسبت به اینها فرق می‌کند. اگر یک حرفی بزند ولی این شخص رفیقش باشد، آن [دیگری] می‌آید به انسان می‌گوید: آقا فلان کس یک همچنین حرفی زد؛ چون [گوینده] رفیق است شما دنبال محمل می‌گردید [و] یک جوری توجیه می‌کنید. این طور نیست؟!

اما اگر یک کسی از رفقای انسان نباشد، [او هم] همین حرف را زده است، همین حرف را زده [است]! شما نه تنها محمل پیدا نمی‌کنید، بلکه بر همان محمل سوء حمل می‌کنید [و می‌گویید: ببینید آقا فلانی راجع به ما چه گفته است؟!]

خُب اینکه یک حرف بود. منتهی دو نفر [این حرف را] زدند، یکی رفیقان بود [و] یکی رفیق نبود؛ ولی یک حرف بود، یک واو هم کم و زیاد نداشت! این [رفتار] برای چیست؟! این برای همین است دیگر! این به خاطر این است که ما نمی‌آییم مسائل را بر طبق آنچه که عالم واقع [است عمل کنیم]. چه تکویناً چه تشریحاً، تکویناً بین خود و بین خدا و تشریحاً هم در مقام تربیت، در مقام تربیت آنچه [را] که به ما گفتند عمل کن ما نمی‌آییم آن طور عمل کنیم. [در ظاهر] می‌گوییم: بله، بله، چشم، چشم، ولی [زمانی که] آن طور می‌شود داغ می‌کنیم، جوش می‌آوریم، فلان می‌کنیم [و می‌گوییم: این طور گفتند! آن طوری گفتند. در حالی که در مقام تربیت هم همین است دیگر!]

حضرت می‌فرماید: تا مادامی که **حتی تَجِدُ لَكَ سَبِيلًا** تا وقتی که برای او یک راهی می‌یابی، یک محملی پیدا می‌کنی چرا گمان بد می‌بری؟! این گمان بد بردن، شرّاً اولش به خود ما برمی‌گردد! دل ما را بر می‌گرداند، نفس ما را بر می‌گرداند، آشوب به وجود می‌آورد [و در نتیجه] دیگر نمازمان نماز نیست، قرآنمان فقط یک

لقلقه زبان است. نماز شبمان فقط یک خم شدن و رکوع است، ذکرمان فقط یک عادت است. همین عادت! ده سال هم می‌گذرد هیچ خبری هم نیست! هیچ! چرا؟! چون عمل نشده است، عمل نشده است!

سلوک یعنی مراقبه

هزار بار گفتم و بیش از هزار بار از بزرگان شنیدم که فرمودند: «سلوک فقط ذکر نیست آقا جان! سلوک نماز شب نیست، سلوک قرآن نیست. سلوک یعنی مراقبه.» این [نوع رفتار در قبال افراد] مراقبه است. ذکر و نماز شب و ورد و قرآن و امثال ذلک می‌آید مراقبه را تثبیت می‌کند. تثبیت می‌کند.

آن کسی که ذکر می‌گوید و افتخار می‌کند که اهل ذکر است و اهل نماز و امثال ذلک، وقتی یک خبر از یک جایی می‌شنود، بدون آنکه صاحب آن خبر را ببیند، قبل از اینکه با او ملاقات کند، بلند می‌شود می‌رود این طرف و آن طرف [مطلب را نقل می‌کند]. اولاً خودش مثل سماور به جای صد درجه، هفتصد درجه جوش می‌آورد و بعد هم بلند می‌شود این طرف و آن طرف می‌رود نقل می‌کند [که]: فلانی پشت سر من این را گفت، فلانی پشت سر من این را گفته، فلانی آمد علیه من در آن مجلس این مطلب را گفت، بعد وقتی که یک دفعه معلوم می‌شود که اصلاً یک همچین چیزی دروغ محض و کذب محض بوده است، خُب حالا بنشین هی ذکر بگو، [به جای] چهارصد دفعه یونسیه چهار هزار دفعه بگو، چهل هزار دفعه بگو، چهارصد هزار دفعه بگو، لا اله الا الله هزار تا را یک میلیون در روز بگو! چه شد؟! هیچ! لذا می‌بینیم هیچ فایده‌ای ندارد. کسی که زحمت یک تلفن به خودش نمی‌دهد و بدون اینکه اطلاع [دقیق داشته باشد حرف می‌زند، ذکر گفتنش فایده‌ای ندارد]. پس این دستورات برای کیست؟! این دستورات واقعاً برای چیست؟

ارتقاء فهم سالک مهم‌تر از کثرت ذکر

یک دفعه در یک مجلسی بودیم یک نفر آمد و یک مسأله‌ای را مطرح کرد - چند سال پیش - گفت: الحمدلله افراد - که در یک وضعیّت و خاص و در [یک شرایط خاصی بودند] - عباداتشان خیلی خوب شده است، ذکرشان خیلی خوب شده است، خیلی مراقبت می‌کنند، خیلی اهل ذکرند.

من رو کردم به او گفتم: «خدا پدرمان را رحمت کند، [ایشان می‌فرمودند] فهمشان چقدر اضافه شده است؟! تا این را گفتم رنگش پرید و قرمز شد، گفتم: اینها فهمشان چقدر اضافه شده است؟!»

ذکر [مهم نیست]! شما ضبط را باز کنید [و] یک نوار شش ساعته بگذارید، برای شما شش ساعت ذکر می‌گوید، هیچ هم خسته نمی‌شود؛ تا وقتی موتورش داغ نشده است و نسوخته است و باطری و برق برقرار است این نوار هم می‌چرخد و از بلندگوی آن صدای ذکر بیرون می‌آید. [بلکه مهم این است که ببینیم] فهمش چقدر زیاد شده است؟! عکس العمل او در قضایا به چه نحوه شده است؟! ارتباط او با اجتماع و اجتماعیات چطور شده است؟!!

ذکر زیاد می گوید؟! بنده هم از الآن می نشینم تا صبح برایتان مدام ذکر می گویم، یک تسبیح به من بدهید! این را می گویند پذیرفتن و گرفتن پوست و کنار انداختن مغز و حقیقت. این را می گویند. خوارج همین بودند! [اهل ذکر بودن] بالاتر از اینکه قرآن را آویزان می کردند که همیشه قرآن با آنها باشد! بالای الاغ [می]نشستند [و] بالای الاغ قرآن می خواندند! همین [طور که] راه می رفتند می گفتند: بسم الله الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ... آن وقت همین ها، همین [ها] حمله می کردند به اطراف کوفه [و] شیعیان امیرالمؤمنین را سر می بریدند و زن حامله را شکم می دریدند و جنین را بیرون می آوردند!^۱ همین خوارج! قرآن هم به گردنشان بود! همین ها!

خُب شما با آنهایی که آمدند به جنگ امام حسین و بچه شش ماهه امام حسین را کشتند چه فرقی کردید؟! همه تان که یکی هستید!

[خوارج از افراد سؤال می کردند]: تو محب علی هستی یا نیستی؟

[وقتی مردم می گفتند]: بله هستم

[خوارج می گفتند]: پس کافری! هم خودت کافری، هم نجسی، هم آن جنینی هم که [داری]، سرش را ببریم، شکمش را [پاره کنیم].

این کارها را می کردند! اگر این کارها را نمی کردند که امیرالمؤمنین نمی رفت سراغ آنها. [حضرت] دید اینها دارند دست به شرارت می زنند. خُب حالا رفتید، به جهنم [که رفتید]! خودتان را جدا کردید، به جهنم [که جدا کردید]! بروید پی کارتان، نمی خواهم اصلاً قیافتان را ببینم، خُب چرا دارید دست به شرارت می زنید؟! چرا آدم می کشید؟! چرا حمله به قُراء می کنید؟! این کارهایتان دیگر چیست؟! چرا جلوی راه و کاروان را می گیرید؟! این کارها را کرد [ند] که حضرت گفتند خب نه دیگر، دیگر اینها مفسد هستند و باید دفع فساد بشود. آمدند و آنها را قلع و قمع شان کردند.

حالا ما مدام بنشینیم ذکر بگویم، مدام بنشینیم تهجد کنیم و هی دلمان را به این چیزها خوش کنیم، نه! این فایده ندارد. ذکر می آید و بر آن عملی که گچ کار و معمار و بنا کرده است جلا می بخشد. شما قبل از اینکه این دیوار را رنگ کنید، اگر بدانید که این دیوار نم دارد، هر چه رنگ کنید می بینید فایده ای ندارد. اول باید نم دیوار گرفته بشود؛ اول باید این باطن درست بشود؛ قیرگونی باید بکنید [و] نم را باید بگیرید؛ وقتی خشک شد [و] مطمئن که شدید، آن وقت مشغول بشوید و رنگ کنید. آن وقت این اطاق جلا پیدا می کند، جمال پیدا می کند، زیبا می شود و از نظر ظاهر تفاوت [پیدا] می کند. اما اگر باطن را درست نکردید، ما دائماً بیاییم رنگ

^۱ تاریخ الطبری، ج ۵، ص ۸۱؛

کنیم، فردا دوباره پوسته می‌کند؛ دوباره پس فردا رنگ کنیم باز پوسته [می‌کند]!

قضیه ذکر هم همین است. هرچه شب کار می‌کنیم، نماز می‌خوانیم، ذکر می‌گوییم، صبح تمام آنها صاف می‌شود [مثل] غلطک - اینها که آسفالت می‌کنند - همه را صاف می‌کند می‌رود. دوباره شب بلند می‌شویم ذکر می‌گوییم، سجده می‌گذاریم، بیداری شب تحمل می‌کنیم [ولی] دوباره روز در ارتباط با این و آن، همان تشویش و همان خاطرات و همان [مسائل]، صاف دوباره غلطک را صدا می‌کنیم بیا آقا، صاف می‌کند همه را می‌رود. دوباره پس فردا شب و پس فردا شب و همین طور مدام می‌آید جلو می‌رود. ماه رمضان تمام می‌شود، صاف، ما هم صافیم، یر به یر برابر شدیم، نه بالا رفت [نه پایین آمده] - حالا به پایین آن کار نداریم - بالأخره برابریم و گذشته [و تمام شده است].

ولی نه [این درست نیست]! بزرگان راه سلوک را چیز دیگری می‌دانستند و برای انسان فتوحات را در این موارد می‌دیدند. انکشافات برای انسان در این موارد بود. فتوحات در این موارد بود. باز شدن قلب و اتصال دریچه نفس به عالم قدس در این موارد بود. در مواردی که انسان بیاید و قلب خودش را به آن صفات و ملکات عالم ربوبی متّصف کند. نه اینکه بنشیند ذکر بگوید [زیرا] با ذکر گفتن وصل نمی‌شود. ذکر به جای خود، قرآن به جای خود، همه اینها به جای خود [ولی] اصل چیست؟! اصل مراقبه است. این آن چیزی است که آنها گفتند.

لزوم تحقیق در امور مهمّه

بنابراین، این که می‌گویند سؤال نکنید، نه در این چیزهایی است که مربوط به اموری است که شارع روی آن امور اهتمام دارد، در این امور باید سؤال کرد. در روز قیامت می‌آیند از انسان سؤال می‌کنند: **هَلَّا عَمِلْتَ وَ هُوَ يَقُولُ أَنَا لَمْ أَعْلَمْ وَ يُقَالُ لَهُ هَلَّا تَعَلَّمْتَ**، چرا عمل نکردی؟!

گفت: من نمی‌دانم

گفتند: چرا نپرسیدی؟! همین نمی‌دانم، نمی‌دانم [که] نشد. چرا نپرسیدی؟!

یک وقتی اصلاً به ذهن انسان نمی‌رسد که راجع به فلان مسئله سؤال کند، اصلاً به ذهن او نمی‌آید! نمی‌آید که نمی‌آید، این را خدا کاری ندارد. یک وقتی نه، [شخص با خود] می‌گوید حکم این قضیه چیست؟ راجع به این قضیه چه جور باید فکر کنم؟ راجع به این مسئله شرعی چه کار باید بکنم؟ این نمی‌تواند بگوید نمی‌دانم، [چون] می‌تواند برود سؤال کند. سؤال نکردن و گذشتن یعنی لا ابالی گری. خیلی بی‌رو در بایستی!

^۱ الأمامی، شیخ مفید، ص ۲۲۷، ح ۶؛ الأمامی، شیخ طوسی، ص ۹، ح ۱۰؛ بحار الأنوار، ج ۷، ص ۲۸۵، ح ۱، با قدری اختلاف: و فی تفسیر قوله تعالی: ﴿فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ﴾، من أَنَّهُ **يُقَالُ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: «هَلْ عَمِلْتَ؟» فَإِنْ قَالَ: نَعَمْ! قِيلَ لَهُ: «فَهَلَّا عَمِلْتَ؟» وَ إِنْ قَالَ: لَا! قِيلَ لَهُ: «هَلَّا تَعَلَّمْتَ حَتَّى تَعْمَلَ؟»**

لا ابالی به کسی می گویند که می تواند بپرسد و نپرسد. **هَلَّا تَعَلَّمْتَ!** چرا نرفتی یاد بگیری؟! چرا نرفتی فهم پیدا کنی؟! می رفتی، اگر هم به شخص ناباب برخورد می کردی، خدا از تو می گذشت! [و اگر] به اهلش هم برخورد می کردی خدا حکم را به تو می گفت دیگر. راه را به تو می گفت. واقعاً اگر صادق بودی خدا به تو می رساند، خدا به تو می فهماند!

با مرحوم آقا به حج مشرف شده بودیم - تقریباً حدود هفده سالم بود در همان سفر اول - در روز منی بود، بعضی ها می آمدند می گفتند که: آقا می شود سرمان را نزنیم؟ [موهایمان را نتراشیم] یا خودشان میل نداشتند یا از طرف - بله دیگر - مخدرّات در تحت فشار و ایراد و اشکال قرار گرفتند. جداً همین طور بود! ما با چشممان می دیدیم که آنها نمی گذاشتند که آقا بروند و سرشان را بزنند. آقا با سرش چه کار داری؟! خُب این مویش را می زند بعد دوباره در می آید! طوری نمی شود که! [یک خانم به شوهرش می گفت:] نه، فلانی زن! من خودم می شنیدم داشت می گفت: زنی! آن هم بیچاره سست می شد و حالا به خاطر رعایت مصالح و به دست آوردن قلوب مؤمن یا مؤمنه که در اینجاها اصلاً جایی ندارد، [سرش را نمی تراشید].

دائماً می آمدند پیش آقا [می گفتند:] آقا حالا [از] این آقایان مراجع کسی هست که اجازه بدهد که [ما حلق نکنیم و فقط تقصیر انجام بدهیم]؟

ایشان فرمودند: بنده [از نظر آقایان] اطلاعی ندارم. باید زد و زدن [مو] واجب است.

دوباره می رفتند می گفتند: آقا شنیدیم آقای فلان در نجف ایشان ایراد می کند؟

[مرحوم آقا می فرمودند:] به بنده ارتباطی ندارد. [موی] سر [را] زدن واجب است! والسّلام!

مدام [اینطرف و] آنطرف می رفتند. تا اینکه بالاخره می دیدیم بله! ایشان می گفتند: که آقا راجع به این قضیه ما مرجعمان [را] به فلان کس تبدیل کردیم [و] برگشتیم به آقای فلان - نمی دانم مثل اینکه آقای خوبی و اینها می گفتند که می شود نزد [و] [وجوب تراشیدن] سر هم احتیاط است احتیاط - به آن برگشتیم و از آن خلاصه تبعیت کردیم.

این هم شد دین مردم! این را روز قیامت می آورند می گویند: برای چه شما سرتان را نزد دید؟! چه کسی به شما [گفت]؟! آن وقت چه می گوید؟! آنجا که دیگر نمی تواند با خدا بازی کند! حالا اینجا می تواند بگوید: حالا ما گفتیم شاید اگر [موی] سر [را] بزنیم آفتاب یک قدری نورش بخورد به سر ما و مشکل ایجاد کند - خُب یک کلاه سرت بگذار - یا مثلاً شاید اذیت بشویم و چشم ممکن است اذیت بشود و از این بازیها و از این چیزها.

ولی آنجا که خدا [را] نمی تواند [گول بزند]! [خدا می گوید:] مرا داری گول می زنی؟! ما هم بلدیم

چه کار کنیم! او را می آورند قشنگ می برند در کنار [جهنم]، داد می زند من را کجا می برید؟ [به او گفته می شود:] یک جای گرمی می بریمتان، جای نرمی می بریم، این قدر آنجا خوب است، این قدر شلوغ است. رفقای همه آنجا هستند. برو با آنها بگو، بخند، گرم است، خوب است؛ بهشت به چه درد می خورد؟ اصلاً نه گرمی دارد نه سردی دارد! می برند با سر می اندازنش آنجا. چه کسی را گول زدی؟! چه کسی را داری گول می زنی؟! [این حرفها دیگر فایده ای ندارد که بگوید:] فلانی مانع است! آن [دیگری] مانع می گوید نکن! زنت می گوید! بچه ات می گوید! دخترت می گوید! پسرت می گوید! عروست می گوید! چه کسی دارد به تو می گوید؟ [آیا] آنها مانع هستند؟ حالا هم بیایند از جهنم تو را در بیاورند! فکر این را نکردی؟! [می گوید:] آقا به خاطر حلیله جلیله جميله - فرض کنید - آمدیم این کار را کردیم. خُب حالا همان حلیله جلیله ات بیاید درت بیاورد دیگر! بلند شو بیا، بلند شود بیاید در بیاورید.

[می گوید:] به خاطر آن دست به عمل خلاف زدیم، به خاطر آن رشوه گرفتیم، به خاطر آن، این دروغ را گفتیم، به خاطر آن، این مصلحت را در نظر گرفتیم، به خاطر او... بسیار خب، خدا هم می گوید: به خاطر من که نکردی، به خاطر او [بود] خب حالا من می اندازمت [در جهنم] او بیاید در بیاوردت! هر جفتتان را با هم می اندازم یک جا، قشنگ، آن دنیا با هم بودید، اینجا هم با هم باشید. [چطور است]؟! مقتضای عدالت همین است. خدا که نمی آید بین زن و شوهر جدا کند، خوب نیست. ما برای وصل آمدیم! آن دنیا با هم بودید، اینجا هم می اندازیمتان قشنگ [کنار هم] همچین جَلَزَّ و ولزتان در بیاید و فریاد ﴿يَحْسَبَنَّ الرَّتِيَّ عَلَىٰ مَا فَرَطَتْ فِي جَنِّ بَلِّ اللَّهِ﴾ تان برود بالا. [می گوئید:] ای کاش حواسمان آنجا جمع بود؛ ای کاش به حرف این و این گوش نمی دادیم؛ ای کاش این مصالح را در نظر نمی گرفتیم؛ ای کاش به فکر امروزمان هم بودیم؛ ای کاش این ظواهر ما را گول نمی زد!

این ای کاش ای کاش، این یا حَسْرَتَا یا حَسْرَتَا وجود دارد! یا حسرتا یعنی ای کاش! ای وای! ای افسوس! اینها آن موقع است. خُب عزیز من! الآن به یاد این یا حَسْرَتَا باشیم، چرا فردا؟! فردا که دیگر فایده ای ندارد! خُب چرا باید اینقدر انسان بی توجه باشد؟!

هَلَّا تَعْلَمُ چرا نرفتی یاد بگیری؟! پس این که می گویند: لازم نیست انسان سؤال کند، این راجع به این مسائل نیست. راجع به آن مواردی است که شارع بنای سؤال را در آنجا نگذاشته [است]. [اگر] اطلاع پیدا کردی باید به مقتضای اطلاع عمل کنی [و اگر] اطلاع پیدا نکردی ما در فُسْحَه از عمل نسبت به آن مسئله هستیم، در اینجا باید این را بگوئیم.

خُب دیگر بنا گذاشتیم إن شاء الله اگر توفیق داشته باشیم دیگر از ساعت ده [تجاوز نکنیم]، چون دیشب خیلی دیر شد و علی کل حال انسان همه جوانب را هم باید در نظر بگیرد دیگر! گرچه با رفقا محفل اُنسی

داریم اما خُب دیگر شبهای ماه رمضان و دیگر استراحت به موقع و پرداختن به مقتضیات این ماه از اذکار و از قرائت قرآن و بیداری و اینها هم اقتضاء می کند که دیگر بیش از این در شبها إطالة کلام نشود.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ